

Norges
Naturvernforbund
Friends of the Earth Norway

Oslo, 11.01.2021

Til: Stortingets energi- og miljøkomite (energi-miljoe@stortinget.no)

Stortinget må støtte forslagene om å beslutte åpning av vilkårsrevisjon i forbindelse med Røldal–Suldal-konsesjonene. Vannkraftproduksjonen må bli mer miljøvennlig med moderne miljøtilpasninger basert på oppdatert kunnskap.

Naturvernforbundet, Sabima, Den Norske Turistforening, Norges Jeger- og Fiskerforbund, WWF-Verdens naturfond og Norsk Friluftsliv viser til representantforslag 82 S (2020-2021) fra Stortingsrepresentantene Ole André Myhrvold, Ruth Grung, Nils T. Bjørke, Kjersti Toppe, Øystein Langholm Hansen og Ingrid Heggø. Representantenes forslag lyder:

- 1. Stortinget ber regjeringen samtidig med at det tas stilling til søknaden om omgjøring av Røldal–Suldal-konsesjonene til tidsbegrensede konsesjoner, beslutte åpning av revisjon av konsesjonsvilkårene.*
- 2. Stortinget ber regjeringen likebehandle vertskommunenes stilling i revisjonssaken med behandlingen av de kommuner som tidligere har hatt vassdragskonsesjoner som er blitt fornyet, også når det gjelder konsesjonsvilkår om etablering av næringsfond.*

De undertegnende organisasjonene ber Stortinget om å støtte forslaget og har følgende innspill til behandlingen i komiteen:

Røldal-Suldalreguleringene har ført til svært store og evigvarende naturinngrep.

Naturkonsekvensene er omfattende som en følge av at miljøvilkår var nærmest ikke-eksisterende i vannkraftutbygginger på 1960-tallet. Vi tør påstå at etter dagens konsesjonspraksis hadde ikke et prosjekt som dette kommet videre fra NVEs skriveborder.

Organisasjonene mener det er helt åpenbart at når tidsbegrensede vannkraftkonsesjoner løper ut, skal de gjennomgå en tilsvarende prosess som for de med vanlig revisjonsadgang, noe som også følger av EUs vanndirektiv. Altså at det skal gjennomføres enten fornyelse av konsesjonen eller en omgjøring hvor revisjonstidspunktet settes til tidspunktet for omgjøringsvedtaket slik at intensjonen med vassdragsreguleringsloven § 10 miljøforbedringer kan oppnås, at det innhentes oppdatert kunnskap om miljøvirkninger, og at avbøtende tiltak foreslås for å bedre de økologiske forholdene i og langs berørte vannforekomster.

Norges
Naturvernforbund
Friends of the Earth Norway

Det er et åpenbart behov for få på plass moderne miljøtilpasninger og derfor modernisering av vilkårene for så gamle vassdragsreguleringer, og både vannfallrettighetsloven § 9 og vassdragsreguleringsloven § 8 inneholder regler om alminnelig revisjon av konsesjonsvilkårene etter 30 år. I denne saken er ikke temaet å modernisere 30 år gamle konsesjonsvilkår, men å modernisere konsesjonsvilkår som er nær 60 år gamle.

Vanddirektivets krav til helhetlig beskyttelse og bærekraftig bruk av vannet, sammen med naturmangfoldlovens forutsetninger til kunnskapsgrunnlaget, miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder for langsiktig bevaring av arter og natur setter rammene for all vannkraft. Vi ser ingen fornuftig grunn til å forskjellsbehandle fordi den er utbygd for lenge siden eller med hjemler som i utgangspunktet ikke gir vanlig revisjonsadgang med svært inngripende miljøvirkninger.

Økt nyttbart tilsig, forårsaket av klimaendringer, gir i dag norske vannkraftverkprodusenter mulighet for å produsere mer strøm i de samme turbinene. Dette bør gjøre det enda mer akseptabelt å stille oppdaterte krav til miljøbasert vannføring og andre miljøtilpasninger som bedre ivaretar de økologiske forholdene i elvene og innsjøene, i tråd med bærekraftige prinsipper som legges til grunn også i andre land (ref. blant annet EUs taksonomi for bærekraftige aktiviteter). Vi vil samtidig minne om at vi nå er i starten på FNs tiår for økologisk restaurering. For Norges del er nettopp det regulerte vassdragsmiljøet viktig å ivareta bedre gjennom restaureringstiltak som følge av ny kunnskap, moderne miljøtilpasninger og oppdaterte vilkår knyttet til vannkraftproduksjon.

Røldal-Suldal-utbyggingen berører også villrein både for Hardangervidda og særlig Setesdal-Ryfylkeheiene villreinområder, samt mulighetene til å trekke mellom disse to villreinområdene. Hardangervidda og Setesdal-Ryfylkeheiene er to av våre ti nasjonale villreinområder. Organisasjonene vil understreke at en vilkårsrevisjon også må gi anledning til å vurdere miljøforbedringer for villreinen.

Frivillige avtaler mellom regulant og berørte kommuner om miljøforbedringer i vannkraftkonsesjoner er positivt, men organisasjonene vil trekke fram at slike avtaler på ingen måte kan erstatte vilkårsrevisjoner. En fornyelse av konsesjonen eller en vilkårsrevisjon vil imidlertid åpne for at slike avtaler kan gjennomgås og formaliseres. Det vil være en klar styrke, da det ikke vil være opp til regulantene å endre avtaler om miljøforbedringer underveis.

Felles for de fleste av våre eldre vannkraftutbygginger er fraværet av moderne miljøtilpasninger. Vi er en energinasjon, som har mulighet til å legge økosystembasert forvaltning av våre regulerte vassdrag til grunn i langt større grad enn i dag. Svært mye verdifull natur har blitt oppstykket, lagt i rør, og ødelagt på veien. Ved å revidere de gamle vassdragskonsesjonene kan vi bøte på flere av miljøproblemene.

I Sverige er energi- miljømyndighetene i gang med et paradigmeskifte, og planlegger nå for at samtlige av sine vannkraftanlegg skal få moderne miljøtilpasninger i løpet av kommende 20 år. Vi har ikke forståelse for om Norge nå allikevel av tvilsomme grunner skulle unnlate å basere framtidens vannkraftforvaltning på økosystembaserte prinsipper om bærekraftig bruk, slik det i prinsippet bl.a. legges opp til i Stortingsmeldingene Natur for livet og Energimeldinga.

Norges
Naturvernforbund
Friends of the Earth Norway

Bakgrunn

Den 22. oktober 2020 fremsatte Hydro, Lyse og Lyse Kraft DA i fellesskap søknad til Olje- og energidepartementet (OED) om nødvendige konsesjoner mv. for Lyse Kraft DA, og søknad om at vilkåret om tidsbegrensning i konsesjonen for RSK-anleggene omgjøres, jf. vannfallrettighetsloven § 10 og at konsesjonen ellers videreføres på uendrede vilkår. Gjeldende konsesjon for Røldal–Suldalreguleringen ble gitt i 1962 på 60 år, det vil si med utløp i 2022. Dersom Olje- og energidepartementet tar søknaden om omgjøring til følge, vil det nye selskapet få konsesjon for RSK-anleggene på evig tid (såkalt tidsubegrenset konsesjon).

I forbindelse med at Olje- og energidepartementet foreslo forenklinger og lovtekniske oppdateringer av vassdragsreguleringsloven og industrikonsesjonsloven i 2017, uttalte departementet følgende om når revisjonsadgangen inntreder der tidsbegrensede konsesjoner blir omgjort til tidsubegrenset:

«[F]or konsesjoner som ikke har vilkår om revisjon bør det, samtidig med omgjøring av vilkår om varighet, også settes vilkår om revisjon. Revisjonstidspunktet bør settes som om den opprinnelige konsesjonen ble gitt tidsubegrenset. Er dette tidspunktet passert bør revisjonstidspunktet settes til tidspunktet for omgjøringsvedtaket.»

Røldal-Suldalkonsesjonen inneholder ikke de miljøvilkår vi i dag tar for gitt, som minstevannføring, magasinrestriksjoner eller standard naturforvaltningsvilkår. I denne saken vil det ikke være tale om å modernisere 30 år gamle konsesjonsvilkår, men å modernisere konsesjonsvilkår som er nær 60 år gamle.

Kommunene fremmet krav om åpning av revisjon allerede i oktober/november 2019, og kommunene har derfor også påpekt at OED har hjemmel til å åpne revisjon umiddelbart, uten at det er nødvendig å vente på et vedtak fra NVE. Det er ikke tvilsomt at vilkårene for revisjon er oppfylt, så sant revisjonstidspunktet i omgjøringssaken blir satt til desember 2022.

Kommunene ønsker primært full fornyelse av konsesjonen for at konsesjonsbehandlingen også skal kunne omfatte vurdering av reguleringshøyder, blant annet. Reguleringshøyden i Røldalvatnet er for eksempel på 17 meter, og neddemmingen av dalføret Valldal medførte blant annet nedleggelse av 18 støler som var i aktiv bruk.

Store inngripende endringer

Både vannstand, lokalklima og hvordan vannet renner har dramatisk endret livsmiljøene til vassdragsnaturen og de vannlevende artene i utbygde vassdrag. Tørrlegging av elveleier, endret vannstand, hyppigere unaturlige endringer i vannstand, varmere sommervann og bunnfrysing om vinteren, endret lokalt klima og endrede bunnforhold, stengte vandringsveier for villrein, og neddemte beiteområder er noen negative påvirkninger i utbygde vassdrag. I tillegg betyr utbygging av vannkraft også betydelige arealinngrep i form av infrastruktur, som selve kraftanlegget, transformatorstasjoner og andre bygninger, veier, demninger og linjenett.

Norges
Naturvernforbund
Friends of the Earth Norway

Store og gjennomgående endringer i livsmiljøene gjør at en rekke naturtyper og arter rammes hardt av de mange vannkraftutbyggingene som allerede er foretatt. I rødlistevurderingen 2018 er elver og bekker nå vurdert som 'nær truet', flere vassdragstilknyttede naturtyper er også truet, som fossesprøytvegetasjon og andre vannføringsavhengige økosystemer. Fire innsjøtyper og en bunntype er vurdert som truet eller nær truet. 147 ferskvannarter er oppført som truet på den norske rødlista. I tillegg lever en rekke trua arter i elvepåvirket natur langs vassdragene. Bestander av villaks, sjøørret, ål, havniøye, elvemusling, storørret og edelkreps er ofte sterkt negativt påvirket av vannkraftutbygging. Mange andre, både kjente og mindre kjente arter av lav, moser, insekter og innlandsfisk er også negativt påvirket.

Flere av Norges ansvarsarter, som elvemusling, villrein og villaks, har også fått sine livsvilkår betydelig svekket som følge av de store vannkraftutbyggingene.

For villreinen kan dette eksempelvis dreie seg om neddemte beiteområder, avskjæring av trekkveier og områder som kan gå ut av bruk, utfordrende isforhold på kraftmagasiner og i elver, anleggsveier og kraftlinjer som kan fungere som barrierer for villreinen, samt eventuelle utfordringer knyttet til ferdsel og annen bruk som blir endret som en konsekvens av utbyggingene. Kraftutbyggingen i Røldal-Suldal er en av flere store kraftutbygginger i denne regionen. Inngrepene har hver for seg påvirket villreinen i området, i tillegg til at de ofte får en forsterkende effekt på hverandre. Vi forutsetter at det gjennomføres nødvendige utredninger og vurderinger med utgangspunkt i et oppdatert kunnskapsgrunnlag for å definere aktuelle tiltak for å bedre forholdene for villreinen.

Intet unntak i Røldal-Suldal

Hydro kraftverk i Røldal-Suldal består av magasiner og hele sju kraftverk som strekker seg langs Røldals- og Suldalsvassdraget ned til Suldalsvatnet; Middyr, Svandalsflona, Novle, Røldal, Suldal I, Suldal II og Kvanndal kraftverk. I de senere år har Hydro bygd to nye kraftverk, Vasstøl (2012) og Midtlæger (2016). Dette etter egne konsesjoner. Nedbørsfeltet til kraftverkene i Røldal og Suldal er på 793 kvadratkilometer, og den samlede magasinkapasiteten er 833 millioner kubikkmeter. Det største reguleringsmagasinet er Valldalsvatnet, som grenser opp mot Hardangervidda nasjonalpark.

Et helt unikt kulturlandskap ble satt under vann i Valldalen, der det var rester etter boplasser i dalen. Anlegget slik det er bygd og driftet idag utgjør estetiske forringelser av landskapet og skaper store utfordringer knyttet til sikker ferdsel og friluftsliv. DNT har blant annet store utfordringer med ferdsel inn i dalen, og alternative traseer er heller ikke gode løsninger mhp. avstand og rasfare vinterstid. Våtmarksområder, elvedelta, og myrer ble demmet ned med store følger for et da rikt dyre og fugleliv.

Elvene er sterkt påvirket av vannkraftreguleringen, og det er i dag ingen krav til minstevannføring. Norconsult har på oppdrag av regulanten Norsk Hydro A/S i 2018 og 2019 gjennomført fiskebiologiske undersøkelser i de reguleringsmagasiner og tilløpselver til Suldalsvatnet som omfattes av Røldal-Suldal-reguleringen. Denne fagrapporten ble ferdigstilt i 2020, og omhandler

Norges
Naturvernforbund
Friends of the Earth Norway

undersøkelser av de tre viktigste tilløpselvene til Suldalsvatnet (Brattlandsdalsåne, Stølsåne og Roalkvamsåne).

Undersøkelsene dokumenterer at Suldalsvatnet har en bestand av storørret, samt at de undersøkte tilløpselvene er potensielle gyteområder for storørreten. Det ble registrert hhv 38 og 17 gyteørret over 1 kg i Brattlandsdalsåne og Roalkvamsåne høsten 2018. Dette viser at de to elvene har verdi som gyte- og oppvekstområde for storørreten i Suldalsvatnet. I Brattlandsdalsåne ble det i tillegg registrert et lite antall laks. Ungfiskundersøkelsene viste en gjennomgående lav tetthet av både årsyngel og eldre ungfisk på de fleste stasjonene i begge elver. I Roalkvamsåne ble det kun fanget ørretunger, mens det i tillegg til ørret ble registrert lave tettheter av laksunger i Brattlandsdalsåne. Disse elvene har trolig tidligere hatt en viktig funksjon som gyte- og oppvekstområde også for suldalslaksen, før de omfattende reguleringene.

Det kommer fram i rapporten at beregnede vannføringskurver viser svært lave vannføringer vinterstid i både Roalkvamsåne og Brattlandsdalsåne, der laveste ukemiddel ligger i størrelsesorden 0,02-0,07 m³/s i Roalkvamsåne og 0,08- 0,3 m³/s i Brattlandsdalsåne. Stor forskjell i gytevanstand kombinert med resultater fra feltundersøkelsene indikerer at det trolig forekommer en betydelig eggdødelighet knyttet til tørrleggingseffekter i begge de undersøkte elvene, og i tillegg vil periodevis svært begrensa vannføring medføre økt konkurranse og mulig strandingsrisiko for ungfisk.

Med bakgrunn i ny og relevant kunnskap må det gjennomføres tiltak for å bedre forholdene for storørret og laks i disse elvene. Miljøtilpassa minstevannføring samt biotopforbedrende tiltak (miljødesign) må inngå. Målet må være å oppnå et godt økologisk potensiale for både storørret og laks.

Muligheter for optimalisering

Utbyggingen av Røldal-Suldal hadde som primærformål å sikre stabil leveranse av strøm til aluminiumsindustrien på Karmøy. Dette la føringer for designet av anleggene med enorme magasin, små tverrsnitt i tilførselstuneller etc. Etter 1990 med den nye energiloven blir strømmen solgt kommersielt og det er sannsynlig at designet av anlegget i dag ikke er optimalisert med tanke på dagens kjøremønstre der pris styrer produksjonsnivå. Således var hverken miljøvirkninger eller vilkår for å skåne vassdragsmiljøet tilpasset dagens driftsmåter, og trenger derfor modernisering.

I forbindelse med en vilkårsrevisjon vil det være relevant å vurdere forholdet til mulig opprusting og utvidelse (O/U) av vannkraftanlegget. Gjennom å vurdere muligheter for O/U prosjekter, vil man kunne finne løsninger som tilfører ny fornybar kraft samtidig som miljøforholdene kan bedres.

NVE anslår at energigevinsten fra [rene opprustningsprosjekter kan være mer enn 4 TWh/år](#). NVE sier at dette bare er ca. 10 % av produksjonsevnen fra utvidelsepotensialet, men samlet sett overstiger slike opprustinger faktisk anslått krafttap som følge av vilkårsrevisjonene (anslag for alle prioriterte vassdrag fra NVE 49:2013) dersom disse tar i bruk best tilgjengelig kunnskap om økologisk tilpasset vannføring i kombinasjon med biotopiltak, slik at de får ut maksimal miljønytte til minst mulig

Norges
Naturvernforbund
Friends of the Earth Norway

produksjonstap. Det er derfor relevant å se opprustningspotensialet i sammenheng med klimavannet og modernisering av vilkårene.

Konklusjon

Det internasjonale Naturpanelet (IPBES, The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) slår med all tydelighet fast at arealbruk og annen menneskelig påvirkning på økosystemene truer eksistensgrunnlaget vårt. Naturkrisen handler om akkurat det som skjer når vi bit for bit bygger ned naturen rundt oss, og for Norges del viser data at den økologiske tilstanden til vår vassdragsnatur er kraftig påvirket og svekket av de mange store og små vannkraftreguleringene. Utfordringene finnes både lokalt, nasjonalt og internasjonalt og de må også løses på disse tre nivåene.

Både natur- og klimakrisen må løses raskt uten at den ene løses på bekostning av den andre. I møte med et endret klima trenger vi mer robust, intakt vassdragsnatur med alle økosystemtjenester og arter i behold. Intakte vassdrag med meandere, kroksjøer, flommark og våtmark kan også dempe flom og håndtere overvann. I tillegg er konnektivitet i vassdrag nødvendig for at artene skal kunne opprettholde naturlig variasjon i livshistorieutfoldelse (vandrende vs stasjonære bestander mm). Og ikke minst; vassdragene våre utgjør unike opplevelsesverdier som må bevares også for kommende generasjoner.

Vi er en energinasjon, som i større grad kan legge økosystembasert forvaltning av våre regulerte vassdrag til grunn. Potensialet for miljøforbedringer, kunnskapsforbedringer og O/U-prosjekter i Røldal-Suldalkonsesjonen må realiseres. Det kan kun skje gjennom enten en fornyelse av konsesjonen eller full vilkårsrevisjon.

Christian Steel, Generalsekretær i Sabima

Karoline Andaur, Generalsekretær i WWF- Verdens naturfond

Dag Terje Klarp Solvang, Generalsekretær i Den Norske Turistforening

Siri Parman, Fagleder Norges- Jeger og Fiskerforbund

Arnodd Håpnnes, Fagleder naturmangfold, Naturvernforbundet

Hans Erik Lerkelund, Fagsjef naturforvaltning, Norsk Friluftsliv